

GAZALİ FELSEFESİNDE EVLİLİK ÖNCESİ EĞİTİM: EŞ SEÇERKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKENLER

Aytekin DEMİRCİOĞLU (*)

Öz

On birinci yüzyılda yaşamış bir düşünür olan Gazali, İslam skolastisizminin en güç temsilcilerindendir. O, dini konulardaki tartışmalarda geleneksel İslam'ı savunmuş ve bu konuda çok başarılı olmuştur. Gazali'nin bu konuları tartışmadaki başarısı onu İslam dünyası içinde çok ünlü bir konuma taşımıştır. Hatta bu başarıları sebebiyle İslam coğrafyasında kendisine Huccetü'l – İslam (Dinin Delili) ve Ziyne – Din (Dinin Süsü) unvanları verilmiştir. Gazali birçok özelliğe sahip bir düşünürdür. O, her şeyden önce çok güçlü bir din âlimidir. Felsefeden şiire çok farklı alanlarda derinlemesine bilgi sahibi olan bir entelektüeldir. Döneminin en yüksek akademik unvanına ulaşmış bir müderristir. Aynı zamanda o, âlimlerin üzerinde anlamadığı konularda verdiği güçlü fetvalarla bilinen bir İslam Hukukçusu ve bireysel anlamda bir mutasavvıftır. Gazali bu özellikleri sebebiyle İslam ile ilintili hemen her konuya temas etmiş ve bu konularda görüş bildirmiştir. Bunlardan biri de evlilik konusudur. Gazali, evliliği İslami ve tasavvufi bir yorumla ele almış ve evlilik ile ilgili her konuyu ayrıntılı olarak açıklamıştır. Bu çalışmada, Gazali'nin evlilik adaylarına, eş seçerken nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda verdiği tavsiyeler ele alınmıştır. Bunu yaparken içerik analiz ve veri yorumlama teknikleri kullanılmış, metinler eleştirel bir tarzda incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kimya – yı Saadet, evlilik, mehir, güzel ahlak, eş seçimi

Pre-marriage Training in the Philosophy of Ghazali:

The Issues to be Taken into Consideration While Choosing a Spouse

Abstract

Being a thinker who lived in the eleventh century, Ghazali is one of the most powerful representatives of Islamic scholasticism. The fact that Ghazali discussed these issues placed him into a prominent position in the Islamic geography. What's more he was called as Huccetu'l Islam (the proof of Islam) and Ziyne Deen (the ornamentation of religion) due to his successes. Ghazali was a thinker having a great many features. First of all, he was a strong scientist of religion. He was also an intellectual person in various fields from poetry to philosophy. At the same time, he was a Sufi and an Islamic jurist known with strong fatwas on issues upon which scientist could not have consensus. Thanks to these features, he made a connection with almost any kind of issues in Islam and put his ideas forward. One of them is the issue of marriage. Ghazali considered marriage with an Islamic and Sufi basis and tried to explain each item in detail. In the current study, the recommendations by Ghazali for the candidates of marriage over what to take care while are choosing a spouse. While doing this, content analysis and data comment techniques were used and the texts were examined in a critical way.

Keywords: Kimya-yı Saadet, marriage, bridewealth, social ethics, choosing a spouse

*) Yrd. Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
(e-posta: demircioglu.aytekin@gmail.com).

Giriş

Gazali, 1058’de Horasan’ın Tus şehrinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Muhammed bin Ebu Hamid’dir. Küçük yaşlardan itibaren ilim öğrenmeye başlayan Gazali bu alanda o kadar ileri gitmiştir ki, zamanının en önemli bilimsel makamı olan Nizamiye Medresesi Baş Müderrisi olmuştur. Bir ara, kendi ruhsal yolculuğunu tamamlamak üzere inzivaya çekilse de, ömrünün çoğunu ilimlere ve İslam’ın öğretilmesine adanmıştır. Çok sayıda dini ve ilmi eser kaleme alan Gazali 1111’de vefat etmiştir (Gazali, 1998, s. 7 – 18).

Gazali’nin dinin öğretilmesi bağlamında ele aldığı konulardan biri de *evlilik*dir. Ona göre (2004a/II. s. 31) nikâh, insanın dinini ve onurunu korumaya yarayan, günaha bulaşmasını ve taşkınlığını önleyen bir araçtır. Bu nedenle âlimlerin çoğu, evlenmeyi bir çeşit ibadet saymışlar ve onu övmüşlerdir.

Arapça nikâh, sözcüğünden türeyen *evlilik* kavramı, sözlüklerde ‘evli olma hali’ olarak; nikâh ise, hukuksal bir tanımlamaıyla “Bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak yasal işlem, evlilik akdi” şeklinde tarif edilmektedir (www.tdk.gov.tr, 2013). *Nikâh* kavramı, kelime anlamı itibarıyla, ‘birine bakma, gözetme, bakımını üstlenme’ gibi anlamlara gelmektedir (www.nisanyansozluk.com, 2013).

Nikâh ya da evlilik insanoğlunun en kadim adetlerinden biridir. Yüce Allah, ilk insan olan Hz. Âdem’i yaratır yaratmaz, eşi Hz. Havva’yı yaratmıştır. Diğer bir deyişle yüce Allah, ilk iki insan olarak bir kadın ve bir erkek yaratmış ve onları birbirlerine eş kılmıştır. Bunun anlamı, kadın ve erkeğin birbirlerini tamamladığıdır. Konumuz bağlamında söyle-necek olursa, kadın ve erkeğin birlikte yaşaması, yani evlenmesi, doğaları gereğidir.

Ayrıca bu konuda Kur’ân’ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır: “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir.” (Kur’ân, 4/1). Bir hadiste de evlilik konusunda, “Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evleniniz! Zira ben, diğer ümmetlere karşı siz(in çokluğunuz) ile iftihar edeceğim. Kimin maddi imkânı varsa hemen evlensin. Kim maddi imkân bulamazsa (nafile) oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehveti kırıcıdır.” (Kütüb – i Sitte, 6527) denilmiştir.

Ayetlerde ve hadislerde evlilik ve nikâh bu şekilde övülünce Müslümanlar açısından yeni bir anlam yüklenmiştir. Müslümanlar nikâha, insanın doğasında bulunan bir durum olmanın yanında, dini açıdan sevap sağlayan iyi bir davranış ve bir ibadet olarak bakmaya başlamışlardır. Ancak evlilik, kültürle ve tarihle çok ilintili olup, birçok değişken davranış biçimine ve kurala sahiptir. Bu konular içerisinde evlilik öncesi adetlerden eş seçimine, düğün merasimlerinden çocuk eğitimine, cinsel ilişkiden boşanmaya varıncaya kadar birçok alt başlık bulunmaktadır. Bu nedenle de din âlimleri evlilik ile ilgili her konuyu ayrıntılı olarak açıklamaya gayret göstermişlerdir. Gazali de bir din âlimi olarak, bu konuları açıklamaya gayret göstermiştir. Bu çalışmada, onun evlilik ile ilgili konulardan *eş seçimi* hakkında söyledikleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Eş Seçerken Aranması Gereken Nitelikler

Gazali'ye göre (2004a/II: 48), evlilikte hedeflenen nihai amaç mutlu olmaktır. Bunun için de eş seçerken, karşıdaki adayda bazı güzel özelliklerinin bulunup bulunmadığına bakılmasında yarar vardır. Gazali bu konuyu, hem *İhyâ'u Ulûmi'd – Din* (2004a/II: 48 – 53) adlı eserinde, hem de *Kimya – yı Saadet* (2004b/I: 282 – 284) adlı eserinde işlemiştir. O, birinci eserde konuyu her iki cins açısından ele almış, kadın – erkek ayrımına gitmemiştir. Ancak, ikinci eserde konu erkek açısından ele alınmış ve evlenecek erkek adaya, kadınlarda aranması gereken nitelikler hakkında tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu çalışmada, her iki eserdeki başlıkların birleştirilerek işlenmesi tarzında bir yöntem benimsenmiştir.

Buna göre, evlenilecek eşlerde aranması gereken özellikler şunlardır:

1. Dindar ve iyi bir insan olması

Gazali'ye göre (2004a/II, s. 48 – 49), dindar ve salih bir insanla evlenmek mutluluğun en önemli teminatıdır. Çünkü bu insanlar aile hukukunu ve şerefini gözetirler; ayrıca, ebedi mutluluk yeri olan ahiret yurduna hazırlıkta birbirlerine yardımcı olurlar.

Gazali bu konudaki görüşlerini şu hadise dayandırmıştır: “Bir kadınla (erkek de öyledir) dört neden yüzünden evlenilir. Bunlar onun malı, güzelliği, soyu ve dindarlığıdır. Sen dindar olanla evlen ki elin dert görmesin.” Bu hadisin bir başka aktarım şekli şöyledir: “Kadınla güzelliğinden dolayı evlenme; çünkü güzellik onu kötülüğe kaydırabilir. Malından dolayı da onunla evlenme; çünkü mal onu kibre ve üstünlük taslamaya sevk edebilir. Onunla dini için evlen.” Bazı rivayetlerde bu hadisin şöyle devam ettiği geçmektedir: “Yemin olsun, burnu kesik, kulağı delik dindar siyahî bir köle (dindar olmayan hür kadınlardan) iyidir.” (6533: www.kutubusitte.com, 2013).

Gazali'ye göre (2004b/I, s. 282), kadında aranması gereken bütün sıfatların aslı budur. Zira salih olmayan kadından her türlü kötülük beklenir. O, kocasının namusuna da malına da ihanet edebilir. Böyle bir kadınla evlenen erkeğin kalbi huzur bulmaz.

Gazali'nin gerek kendi yorumlarında, gerekse dayanak olarak kullandığı hadislerde, bir eş adayında aranması gereken en önemli özelliğin dindarlık ve onun alt uzantısı olan salihlik (iyi bir insan olma) olduğu belirtilmektedir. Şüphesiz bu dini bir yorumdur ve din açısından bundan daha doğal bir şey olamaz.

2. Güzel ahlaka sahip olması

Bu özellik Gazali'ye göre (2004a/II: 49), dindar olmaktan ayrı bir niteliktir. Çünkü her dindarın güzel ahlaka sahip olduğu söylenemez. Güzel ahlak, içerisinde sabır, hoşgörü, anlayış, yumuşaklık, duygudaşlık, merhamet, iyimserlik, bağışlayıcılık gibi özellikleri barındırmaktadır. Eğer bir insan güzel ahlak sahibi değilse onunla huzur içinde yaşamak imkânsızdır.

Şayet kadın güzel ahlaktan yoksun ise, nazlı ve dili uzun olur. Bu nedenle de erkeğe ağır gelecek teklifler yapmaktan çekinmez. Bu durumda da onunla mutlu bir yaşam sürmek mümkün olmaz (2004b/I, s. 282).

Gazali'nin bu maddede güzel ahlakı dinden ayrı bir özellik olarak ele alması başarılı bir ayrımdır. Zira onun da dediği gibi, dindardır olduğu halde güzel ahlaka sahip olmayan insanlar vardır. Hatta tam tersi de iddia edilebilir; dindardır olmadığı halde güzel ahlak sahibi insanlar da olabilir.

3. Nefret edilecek kadar çirkin olmaması

Diğer bir ifadeyle evlenilecek adayın fiziksel olarak güzel olması da onda aranılacak nitelikler arasındadır (2004b/I, s. 283). Şayet eşlerden biri, çok çirkinse, onunla evliliği sürdürmek zorlaşır. Bu sebeple, İslam'a göre evlenilecek adayda güzellik aranabilir. Ancak bunu abartmamak ve güzelliği sadece fiziksel güzele indirgememek gerekmektedir (2004a/II, s. 49 - 50). Çünkü daha önce bahsedildiği üzere bir kadınla yalnızca güzelliği için evlenmek doğru değildir. Ayrıca fiziksel güzellik kadar ahlak güzelliği ve ruh güzelliği de önemlidir.

Gazali bu konudaki görüşlerini, peygamberin şu hadislerine dayandırmıştır: “Medineli kadınların gözlerinde öyle bir hal vardır ki, kalp ondan nefret eder. Onları nikâh etmek isteyen önce görsün, sonra nikâh etsin.” Bir başka hadis ise: “Görmeden yapılan nikâhın sonu üzüntü ve pişmanlıktır.” denilmiştir. Gazali'ye göre (2004b/I, s. 283), ‘kadını dindarlığı için nikâhlayın, güzelliği için değil’ manasındaki hadis ile bu hadisler çelişmemektedir. Çünkü dindarlık birinci ölçüttür, ama güzellik de bir başka ölçüttür. Güzellik ölçütünü önemsemek için kişinin dini açıdan yüksek bir makama sahip olması gerekmektedir. Zira bu durum, zühd ve takva meselesidir.

Gazali'ye göre (2004a/II, s. 50 - 51), evlenilecek adayın araştırılması ve haklarında bilgi sorulması uygun bir davranıştır. Bu konuda kendisine bilgi sorulan kişi de doğru bilgi vermekle mükelleftir. Çünkü peygamber, “Kendisine danışılan kimse emanet üstlenmiştir. Emaneti yerine getirmeyen kimsenin imanı yoktur.” demiştir. Üstelik Gazali'ye göre, kendisi hakkında bilgi istenilen kişinin kusurlarını söylemek gıybet sayılmaz. Çünkü gıybet, birisini kıskanmak veya keyfi olarak ona zarar vermek için yapılan gereksiz kötülemedir.

Bu konuda en ilginç olan durum, belki de Gazali'nin yaptığı gıybet tanımıdır. Zira klasik İslam kaynaklarında gıybetin çok bilindik bir tanımı vardır. Buna göre gıybet, ‘bir kimse hakkında, kendisinin bulunmadığı bir ortamda hoşlanmayacağı sözlerle bahsetmektir.’ Bu tür sözler gerçeği ifade ediyorsa gıybet, etmiyorsa iftira sayılmaktadır (Müslim, Birr: 70; Tirmizi, Birr: 23; www.kurul.diyaret.gov.tr, 2013). Bu tanım Gazali'nin tanımı ile örtüşmemektedir. Belki de Gazali burada yerine göre ve konuyu zora sokmayacak bir tanım yapmayı istemiş olabilir.

4. Akıllı olması

İhyâ'u Ulûmi'd - Din'de müstakil bir madde olarak yer alan bu başlık, *Kimya - yı Saadet*'te ‘Güzellik’ başlığı altında işlenmiştir. Konunun ele alınma tarzı ve madde başlığının yazılmasına konu olan örnek olay her iki kitapta da aynıdır.

Buna göre, mezhep kurucusu ve büyük bir âlim olan Ahmet ibn Hanbel evlenmek istediğinde kendisine, evlenebileceği kızları olan iyi bir aile önerilmişti. Bu ailenin iki kızı vardı. Kızlardan biri güzel ve alımlı, diğer ise şaşı (başka bir rivayette tek gözü engelli) idi. Ahmet ibn Hanbel hangisinin daha akıllı olduğunu sordu. Şaşı olanın daha akıllı olduğu söylenince, evlenmek için onu tercih etti; güzel olanı değil (Gazali, 2004a/II, s. 51; 2004b/I, s. 283).

Gazali bu maddede açıkça, *akıllı olma* niteliğinin, *güzel olma* özelliğine tercih edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kanaatimizce de bu doğru bir tercih ve yorumdur.

5. Az masraflı olması

İhyâ'u Ulûmi'd – Din'de aynı başlık ile işlenen konu, *Kimya – yı Saadet*'te 'Mehri az olmak' başlığı altında işlenmiştir.

Gazali *İhyâ'u Ulûmi'd – Din*'de, konuyu şu hadise dayandırmıştır: "En bereketli kadın, sıdaki (mehri) ve masrafı az olan kadındır." Yine Gazali, Malik ibn Dinar'a dayandırdığı düşüncelerine göre, fakir aile kızlarıyla evlenmek daha doğrudur. Çünkü onlar çok fazla talepte bulunmaz; ancak, zengin aile kızları zor tatmin olur ve sürekli bir şeyler isterler (Gazali, 2004a/II, s. 51 - 52).

Gazali, *Kimya – yı Saadet*'te, az masrafın ne olduğuna dair peygamberin yaşantısından bir örnek getirmiştir. Buna göre peygamber, kendi kızlarının mehrini dört yüz dirhemi geçirmemiştir. Öyleyse, evlilikte bunun üzerinde mehir istemek çok uygun değildir (Gazali, 2004b/I, s. 283).

6. Kadının doğurgan olması

Gazali'ye göre (2004a/II, s. 52), evliliğin en temel amaçlarından birisi çocuk sahibi olmaktır. Bu nedenle kadının doğurgan olması önemlidir. Bu nedenle peygamber sevecen ve doğurgan kadınlarla evlenmeyi tavsiye etmiştir. Gazali, bir başka hadiste de peygamberin "Evin bir köşesinde duran eski bir hasır, çocuk doğurmayan kadından hayırlıdır." dediğini rivayet etmiştir (Gazali, 2004b/I, s. 283).

Gazali'nin rivayet ettiği ikinci hadis, pek güçlü görünmemektedir. Ancak ilk hadis, sağlam hadis kaynaklarında geçmektedir (bkn. Ebu Davud, Nikâh, 3; İbn Mace, Nikâh, 1).

Gazali'nin eş seçerken dikkat edilmesi gereken hususlar ile ilgili olarak *İhyâ'u Ulûmi'd – Din*'de sıraladığı başlıklar bunlardır. Ancak, 'erkeğin eş seçerken nelere dikkat etmesi gerektiği' konusunu ele aldığı *Kimya – yı Saadet*'te, bu maddelere birkaç başlık daha eklemiştir. Bu maddeler şunlardır (Gazali, 2004b/I, s. 283):

7. Kadının bakire olması

Gazali'ye göre bakire daha çok sevilir. Hatta Cabir, dul bir kadınla evlenmek isteyince, peygamber ona bakire kadınla evlenmesini tavsiye etmiştir. Çünkü bakireyle oynaşıp hoş vakit geçirmek daha kolaydır (Gazali, 2004b/I, b. 283).

Kadının bekâreti birçok kültürde önemsenen bir şeydir. Ancak İslam’da bu durum çok da abartılmamıştır. Zira peygamber ilk evliliğini, yirmi beş yaşında genç ve yakışıklı bir delikanlıyken, kendisinden on beş yaş büyük ve dul bir kadın olan Hz. Hatice ile yapmıştır.

8. Soylu bir aileden gelmesi

Evlenilecek kadın soylu bir aileden gelip nesebi temiz olmalıdır. Bununla kast edilen, ailesinin dindar ve salih kimselerden olmasıdır (Gazali, 2004b/I, b. 283).

İslam, evlenilecek kişinin ailesinin soylu olmasını önemsemmiştir. Ancak buradaki soy tanımı ırkçı manada genetik bir yaklaşım değildir. Bu yaklaşım daha çok, anne babanın dindar ve akliselim kimseler olmasını önemser. Çünkü bu tür aileler, çocuklarını güzel ahlak üzere yetiştirmek için gayret sarf ederler. Ayrıca karı – koca arasında bir küslük oldu mu, eşleri barıştırmak ve ailenin devamını sağlamak için de her iki tarafının aile büyüklerine görev düşmektedir. Benzer sebeplerden ötürü, evlenilecek kişinin soylu bir aileden gelmesi önemlidir.

9. Yakın akrabalarından olmaması

Gazali bu görüşünü, “Yakın akrabalarla yapılan evlilikten doğan çocuk zayıf olur.” manasındaki bir hadise dayandırmıştır. Ona göre, yakın akrabalar arasında şehvet gücü az olur. Bu da doğan çocuğa yansıdığı için bu tür evliliklerden doğan çocuklar zayıf olmaktadır (Gazali, 2004b/I, b. 283).

Gazali bu hadisi, dolayısıyla bu konudaki görüşünü çok net açıklamamıştır. Zira bu görüşte iki muğlâk ifade vardır. Birincisi çocuğun bedensel ya da ruhsal, hangi açıdan zayıf olacağı açıklanmamıştır. İkincisi yakın akrabadan kastın kimler olduğu açıklanmamıştır. Gerçi İslam’da kimlerle evlenmenin yasak olduğu ayetle belirlenmiştir. Buna göre, Nisa Suresi yirmi üçüncü ayette evlenilmesi yasak olan kişiler şöyle açıklanmıştır: “Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, sütkız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” (Kur’ân, 4/23). Öyleyse hadiste geçen ‘yakın akrabalar’, bu ayette bahsedilen kişilerden sonraki en yakın kişilerdir. Diğer bir deyişle amca, hala, dayı, teyze gibi kişilerin çocuklarıdır ki, bunlarla evlenmeyi ayet yasaklamamıştır. Buna karşılık hadisten hareketle bu tür akraba evliliklerinin tavsiye edilmediği söylenebilir.

Evlenilecek eşte aranması gereken özellikleri bu şekilde sıralayan Gazali, bu konudaki sorumluluğun hem erkeğin kendisine, hem de kadının kendisine ve ailesine ait olduğunu belirtmiştir. O, erkeklerin eş seçerken ki sorumluluklarını şu hadise dayandırmıştır:

“Tohumlarınız için iyi kadın seçin. Çünkü annenin huyları ve diğer özellikleri çocuğa geçer.”. kadınların eş seçiminde ise o dönemin koşulları düşünüldüğünde birinci dereceden sorumlu olan kimseler kızların aileleridir. Gazali’ye göre onlar da başka bir hadiste şöyle uyarılmışlardır: “Nikâh, kadın için kölelik gibidir. Onun için kızınızı kime köle edeceğinizi iyi düşünün.” (Gazali, 2004a/II, s. 52).

Gazali’ye göre veliler kız çocuklarını evlendirirken onların menfaatlerini gözetmeli ve evleneceği kişiyi iyi araştırmalıdır. Kızlarını, çirkin ve kötü huylu ya da geçimini sağlamaktan aciz birine vermemelidirler. Şayet kızın evlendirildiği erkek onun dengi olmazsa bu nikâh geçerli olmaz. Aynı şekilde babanı kızını fasık (günahkâr) birine vermesi de caiz değildir (Gazali, 2004b/I, s. 283 - 284).

Sonuç

Gazali’nin burada eş seçimi ile ilgili anlattığı kurallar, getirdiği ölçütler ve bahsettiği durumlar İslam dininin mistik bir şekilde yorumlanmasıyla ulaşılmış sonuçlardır. Başlangıçta da belirtildiği gibi, onun temel amacı, İslam’ın daha iyi anlaşılmasını ve yaşanmasını sağlamaktır. O, bu doğrultuda, İslam’ı yaşamının doğru yöntemi olarak kabul ettiği tasavvufun hareketle eş seçimi konusundaki görüşlerini oluşturmuştur.

Gazali bu konuyla ilgili olarak, *İhyâ’u Ulûmi’d – Din*’de her ne kadar ‘eş seçiminde aranacak nitelikler’ şeklinde bir başlık kullanmış olsa da, aslında yaklaşım tarzı itibarıyla tarafsız hareket etmemiş ve daha çok, erkeğin eş seçimi esnasında dikkat etmesi gereken kuralları anlatmıştır. Gerçi bu durum onun yaşadığı tarihsel ve toplumsal kültüre bağlanabilir.

Gazali ele aldığı bu konuda, dini kavramlara yerine göre tanım yapmış ve bu tanımlar, kavramların bilinen klasik tanımlarından farklı anlamlar yüklenmiştir. Gerçi bir İslam âlimi, üstelik fıkıhçısı olarak kendi tanımlarını yapma hakkı vardır. Çünkü İslam buna müsaade etmiş; ayet ve hadisten sonra, dinin üçüncü kaynağı olarak âlimlerin hükümlerini (icma) kabul edilmiştir. Ayrıca kanaatimize göre, Gazali’nin *gıybet* ile ilgili yaptığı tanımlama yerindedir ve *gıybet* kavramının özü ile çelişmemektedir.

Bu çalışmada ve genel olarak Gazali’nin tüm eserlerinde, hadis rivayetleri ile ilgili çeşitli problemler görünmektedir. Problemin bir kısmı, Gazali’nin rivayet ettiği çoğu hadis için kaynak göstermemesinden ve ravi zincirinden bahsetmemesinden kaynaklanmaktadır. Problemin diğer kısmı ise, Gazali’nin hadis olarak naklettiği bazı sözlerin, sağlam hadis kaynaklarında geçmemesidir. Bu durumda, Gazali’nin hadis olarak naklettiği bazı sözlerin gerçek hadis olmama ihtimali vardır. Gerçi Gazali bir mutasavvıf olduğu için ve bilgi edinme yöntemi olarak keşfi (sezgi) kullanması sebebiyle, bu nakillerin onun açısından metafizik birtakım delilleri olabilir. Ancak bu deliller metafizik yapıları gereği, diğer insanların gözlemine açık değildir.

Sonuç olarak, Gazali’nin bundan yaklaşık bin yıl önce yazdığı ve ideal eşte aranması gereken nitelikleri belirleyen kurallar, günümüz koşullarıyla yeniden yorumlanarak, zamanımız Müslüman gençleri için anlamlı bir hale getirilebilir.

KAYNAKÇA

- Büyük Türkçe Sözlük. (2013). *Evlilik ve nikâh* maddeleri. Türk Dil Kurumu (TDK). Web: www.tdk.gov.tr adresinden 30.12.2013'te alınmıştır.
- Dini Soruları Cevaplandırma Platformu. (2013). *Gıybet* maddesi. Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. Web: <https://kurul.diyamet.gov.tr/SoruSor/DiniKavramlarSoz-lugu.aspx> adresinden 31.12.2013'te alınmıştır.
- Gazali. (1998). *El Munkızu Mine'd – Dalâl (dalâletten hidayete)*. Çeviren: Yapla Pakiř. İstanbul: Umran Yayınları
- (2004a). *İhyâ'u Ulûmi'd – Din*. Hazırlayan: Abdulhalık Duran. İstanbul: Hikmet Neşriyat
- (2004b). *Kimya – yı Saadet*. Çeviren: Ali Arslan. İstanbul: Hikmet Neşriyat
- Kur'ân'ı Kerim Meali. (2013). *Evlilik ve nikâh ile ilgili ayetler*. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB). Kur'ân'ı Kerim Portalı. Web: <http://kuran.diyamet.gov.tr/Kuran.aspx#4:1> adresinden 30.12.2013'te alınmıştır.
- Kütüb – i Sitte. (2013). *Evlilik ve nikâh* ile ilgili hadisler. Web: <http://kutubusitte.com/Hadisler/nikah.htm> adresinden 30.12.2013'te alınmıştır.
- Nişanyan Sözlük. (2013). *Nikâh* maddesi. Sözlerin Soy Ağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü. Web: www.nisanyansozluk.com adresinden 30.12.2013'te alınmıştır.